
УДК 82.09ФранкоІ.:821=161.2=162.1.09³18/19³П.Костецький

Євген Нахлік

Інститут Івана Франка НАН України

ДВОМОВНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ І ПОЛЬСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК ПЛЯТОН КОСТЕЦЬКИЙ В ОЦІНЦІ ІВАНА ФРАНКА

У статті вперше всебічно висвітлюється Франкове осмислення поетичної, прозової та публіцистичної творчості й редакційно-видавничої діяльності Плятона Костецького (1832–1908) — українського та польського письменника і журналіста у Львові.

Ключові слова: франкознавство, українсько-польські літературні зв'язки, білінгвізм, Галичина.

Jewhen Nachlik. Dwujęzyczny ukraiński i polski pisarz Platon Kostecki w ocenie Iwana Franki.

W artykule po raz pierwszy przedstawiono podejście Franki do poetyckiej, prozatorskiej i publicystycznej twórczości i działalności redakcyjno-wydawniczej Platona Kosteckiego (1832-1908) – ukraińskiego i polskiego pisarza i dziennikarza we Lwowie.

Słowa kluczowe: frankoznawstwo, polsko-ukraińskie związki literackie, bilingwizm, Galicja.

Jevhen Nakhlik. Bilingual ukrainian and polish writer Pliaton Kostetskyi evaluated by Ivan Franko

This article highlights Ivan Franko's study of the poetry, prose and publicistics as well as the editorial and publishing activity of Pliaton Kostetskyi (1832–1908) — Ukrainian and Polish writer and journalist in Lviv.

Key words: *Ivan Franko, Ukrainian and Polish literary connections, bilingualism, Halychyna.*

В історико-літературних працях Іван Франко приділяв певну увагу двомовним письменникам, які творили українською та польською мовами. Одним із них був Плятон (Платон) Костецький (Костецький, Костецкий) — український і польський поет, прозаїк, публіцист, перекладач, видавець, журналіст (польс. Platon Kostecki; псевд. і крипт.: Василь Сускій із-під Хоценки, Плятон, Р. К., Platon K., Pl. K., R. z W., Rusin z Więckowic).

Народився Плятон Костецький 2 липня 1832 р. в с. В'яцковичах (польс. Więskowice, тепер с. Вербівка Самбірського р-ну Львівської обл.) у родині греко-католицького священника о. Івана і Терези з роду Федоровичів. Коли йому йшов четвертий рік, упав зі стриху (горища) на камінь та онімів на кілька днів, унаслідок чого до кінця життя сильно заїкався. Закінчив німецьку гімназію у Самборі (навчався від 1842 р.), пропедевтичний курс філософії у Перемишлі (за іншими відомостями, навчався у Перемишлі в 1848–1851 рр.), вивчав право у Львівському університеті (1851–1854; за іншими відомостями, записався на правничий факультет 1850 р.), але покинув навчання через матеріальні нестатки, антислов'янську позицію проф. Е. Гербста; та й через заїкання не міг розраховувати на урядницьку кар'єру. Працював коректором у львівському польському часопису «Nowiny» (1854), редактором львівської газети «Зоря Галицка» (1854–1856). 1856 року разом із Казимиром Йосифом Туровським готував видання серії «Biblioteka Polska». Входив до редакційного комітету львівської газети «Dziennik Literacki» (1861–1865), працював відповідальним редактором львівських часописів — тижневика «Ruch Literacki» (у 1877–1878), «Gazety Narodowej» (1885–1890). Друкувався у періодичних виданнях «Nowiny» (1854–1855), «Зоря Галицка» (1854–1856), «Przyjacieli Domowy» (1855, 1861), «Dzwonek» (1859–1870), «Przegląd Powszechny» (Л., 1860–1861), «Dziennik Literacki» (1861–1865), «Gazeta Narodowa» (1865–1899), «Opiekun dzieci naszych» (1870–1871), «Tydzień» (1877), «Ruch Literacki» (1877–1878), «Kłosa» (1880–1881), «Tydzień Polski» (1881), «Dziennik Polski» (1881–1885), «Przegląd Polityczny» (1887–1888) та ін.

За домагання запровадити у Львівському університеті викладання польською мовою (замість німецької) відбув 1861-го або 1862 р. двомісячне ув'язнення, під час якого скомпонував і дописав збірку своїх укр. поезій. 1867 року допомагав польській владі та пресі Галичини викривати й поборювати місцеві москвофільські тенденції. За дорученням спеціальної комісії для розслідування «московських агітацій» у краї, яку створило у червні 1867 р. Польське коло (послів до Державної Ради) у Відні, Костецький, обійнявши посаду перекладача у Крайовому відділі (управі), перекладав статті з української преси в Галичині, передусім із москвофільської газети «Слово», які свідчили про симпатії до Росії.

Ті матеріали призначалися для австрійських політиків і державних діячів і допомагали переконати їх у справжніх намірах москвофільської фракції в австрійському парламенті. «Gazeta Narodowa», з якою співпрацював Костецький, гостро критикувала москвофілів і натомість підтримувала не лише полонофілів, а й народівців, пропагувала запровадження в українській мові фонетичного правопису замість етимологічного, хоча висловлювала думку й про доцільність латинки [5, с. 260–261].

П. Костецький листувався з польськими письменниками Зигмунтом Мілковським (літературний псевдонім: Теодор Томаш Єж), Теофілом Ленартовичем, якому присвятив (у рукописах) вірші українською мовою «Наша молитва», «Лірникови, віщунови мазовецькому» (зберігаються у Б-ці Польс. АН у Кракові [11, s. 108]). Проповідував українсько-польську згоду і співпрацю. 1888 року у Львові урочисто відзначено 40-річчя літературної діяльності Костецького (дебютував 1848 українським віршем в «Альбомі» Т. Леонтовича) [14, s. 340]. Князь Адам Сапіга у промові відзначив його заслуги в українсько-польських стосунках. Ювілейні статті у польській пресі присвятив йому Володимир Стебельський (Kurjer Codzienny. 1888. № 19, під крипт.: Stb.; Tygodnik Ilustrowany. 1888. № 267). Польські кола шанували П. Костецького як «патріарха», «Нестора львів. журналістів» (тобто одного з перших). Помер у Львові 1 травня 1908 р. Його похорон за участі греко-католицького і римо-католицького священників набув характеру маніфестації. Похований на Личаківському цвинтарі.

П. Костецький посідає проміжне місце серед письменників ХІХ ст. у Галичині, які писали українською та польською мовами, — українських (Маркіян Шашкевич, Іван Вагилевич, Николай Устیانович, Антін Могильницький, Йосиф Лозинський, Йосиф Левицький, Остап Левицький, Іван Франко та ін.) і польських (Януарій Позняк, Казімеж Юзеф Туровський, Каспер Ценглевич, Міхал (Михайло) Попель, Юліян Горошкевич, Лев Венглинський, Іван Король (Ян Кароль) Цибульський, Бальтазар Щуцький, Антін Любович, Генрик Яблонський, Йосиф Богдан Жендзяновський, Павлин Свенціцький та ін.). Спочатку (наприкінці 1840-х — на поч. 1860-х) він був більше заангажований в український літературно-видавничий рух, згодом — у польський [4, с. 148–271].

Віршувати Костецький почав українською мовою, захопившись виставами українського театру в Перемишлі 1848 р. та під впливом Йосифа Левицького (Зоря Галицка. 1855. № 26. С. 414–415; [також: 7, т. 37, с. 98]). 1852 року подав до «Зорі Галицкої» вірш «Семен родом з Коломиї», який тодішня москвофільська редакція не прийняла до друку (Зоря Галицка. 1855. № 26. С. 414–415; [також: 7, т. 37, с. 98]). Уривки українською мовою з поезії «Lirnyk» опублікував львівський польський тижневик «Przyjacieli Domowy» (1855. № 33–38, 46), п. н. «Z piśni „Lirnyk”» їх уміщено у кн. Генрика Новаковського «Album lwowskie» (Л., 1862). Збірка з 15 віршів і поем Костецького на історичні теми, складених українською мовою, вийшла латинкою (польськими буквами): «Poezyi Platona Kosteckoho» (Lwów: Nakładom Karola Wilda; Z drukarni E. Winiarza, 1862. 128 с.). Її примірник зберігається у Франковій бібліотеці в Інституті літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України. На титульному арк. і с. 45, 107 — печатка «Редакція часописі “Сьвіт” ві Львові». Під назвами окремих віршів — Франкові нотатки про першодруки їх у «Зорі Галицкій» [1, т. 1, с. 241, № 665]. Костецькому належить також прозова романтична повість українською мовою «Перекинчик бисурманській. Повість» (Л.: Типографія Інститута Ставропігійського, 1875. 64 с.), опублікована кирилицею під псевд.: Василь Сускій із-під Хоценки (розкрито: [2, с. 652]).

Вірші Костецького польською та українською мовами було надруковано у колективному збірнику «Sobótka. Księga zbiorowa ku czci S. Goszczyńskiego» (Л., 1875). Він склав вітальну поезію українською та польською мовами «W złotyju jowiłej Josyfu Hnatu Kraszewskomu “Mnohaja lita”. Wiersz na cześć J. I. Kraszewskiego wygłoszony w teatrze hr. Skarbka 3 Października 1879» (Л., 1879).

П. Костецький — також автор ювілейних, панегіричних віршів та інших принагідних віршів польською мовою: «Braci naszej od Zachođu na powitanie» (Л., 1871), «Pamięci Stanisława Moniuszki» (Л., 1872), «Prolog do komedii J. A. hr. Fredry: “Obce żywioły”, na cześć II Zjazdu lekarzy i przyrodników polskich we Lwowie d. 2 lipca 1875, wygłoszony przez Teofilę Nowakowską» (Л., 1875), «W stuletnią rocznicę założenia drukarni Pillerów 1773–1873 (Józef, Piotr, Kornel) we Lwowie» (Л., 1875), «Wiersz w stuletnią rocznicę urodzin śp. J. N. Kamińskiego, wygłoszony przez Henrykę Ładnowską na scenie lwowskiej 27 października 1877» (Л., 1877), «Projekt pomnika» (Вірш на честь Яна Добжанського:

Л., бл. 1880; 1886), «Deotymie na raucie Lwowskiego Koła Literacko-Artystycznego dnia 21 marca 1881» (Л., 1882) — на честь польської письменниці Ядвіги Луцевської (псевдонім: Деотима), «Lach serdeczny. Do Jana Matejki w “Kole artystyczno-literackim”» (Gazeta Narodowa. 1888. № 289. 16.XII [також див.: 13, s. 7, 8, 56–59, 183–185]), «Przy wręczeniu sztandaru od Polek na srebrne gody “Sokoła” lwowskiego dnia 27 marca 1892» (Л.: Sokół, 1892), «Kochanym towarzyszom Kasynowym na opłatek 1893» [Л., 1893]. За оду польською мовою «Na cześć Don Pedra Kalderona de la Barca w dwóchsetną rocznicę jego zgonu» (Відень, 1881) Академія Знань у Мадриді того ж року нагородила Костецького першою премією на конкурсі од, присвячених 200-річчю пам'яті іспанського драматурга й поета Педро Кальдерона (1600–1681).

Крім оповідань, Костецький опублікував польською мовою також низку статей на громадсько-політичні й літературні теми: «Piśmiennictwo ruskie» («Nowiny», 1855), «O sprawie rusińskiej» («Dziennik Powszechny», Варшава, 1861), «Szewczenko i Ruś Halicka» («Dodatek Miesięczny Przeglądu Tygodniowego», Л., 1886. № 1), «Objaśnienie cyklu rysunków śp. Mistrza Jana Matejki przedstawiających “Dzieje ludzkości w pochodzie cywilizacyjnym”, umieszczonych na Wystawie Zjednoczonego Towarzystwa Sztuk Pięknych w Krakowie» (Краків, 1894), «Władysław Bełza» (Л.: Winiarz, 1897; відбитка з вид.: Kalendarz Powszechny Galicyjski na r. 1898), статті про А. Міцкевича в «Gazecie Narodowej»: «Matejki Apoteoza Mickiewicza» (1885. № 157. 12.VII), «Modele do Apoteozy Mickiewicza» (1886. № 45. 25.II; № 46. 26.II; № 53. 6.III), «Bannita Mickiewicz» (1890. № 97. 27.IV).

У Франковій бібліотеці в Інституті літератури зберігається також брошура: Sprawozdanie z rozprawy ostatecznej w procesie pp. Eugeniusza Pawlewicza i Władysława Rapackiego przeciw pp. Janowi Dobrzańskiemu i Platonowi Kosteckiemu odpowiedzialnym redaktorom “Gazety Narodowej” o obrazę honoru, odbytej na dniu 12 i 14 Października 1867 r. w c. k. Sądzie krajowym w sprawach karnych we Lwowie. [Lwów, 1867]. 32 s. [1, c. 369, № 1964/12].

До оцінки діяльності і творчості П. Костецького Франко підходив з національних. переконань та ідеологічних поглядів. У Франковій статті польською мовою «Odpowiedź szkaralupników» [«Відповідь шкаралупників»] (Kurjer Lwowski. 1892. № 84. 24.III; підп.: Iw. Franko) занотовано: «“Діло” обкидає болотом особу І. Франка, доводячи,

що він — відступник в українській справі, і з цією метою ставлячи його на одну дошку з П. Костецьким і О. Марковим, нарікаючи на те, що така людина має до своїх послуг два видання [“Народ” і “Kurjer Lwowski”. — *Є. Н.*], у яких може зганяти свою злість на бідних народцях <...>» [7, т. 53, с. 274].

У листі від 9 грудня 1899 р. до чеського поета, професор славістики Адольфа Черного, пишучи про з'їзд слов'янських журналістів, що відбувся у вересні 1899 р. у Кракові, Франко гнівно зауважив: «ті русини, що були на Краківським з'їзді <...>, то не є ніякі русини, але власне перекинчики, а деякі (Костецький, Мерунович [польський публіцист українського походження Теофіль Мерунович (1864–1926). — *Є. Н.*]) — найтяжчі вороги розвою русинів, продажні душі, що не цураються ніякої брехні і ніякої денунціації [доносу (латинізм). — *Є. Н.*]» [7, т. 50, с. 143–144].

У нарисі «Іван Гушалевиц» (Літературно-науковий вісник [далі — ЛНВ]. 1903. Т. 23. Кн. 8, 9; Т. 24. Кн. 11) Франко зазначив, що 1883 «звісний русиноїд» П. Костецький переклав польською мовою «похвальний вірш на честь Яна Собеського і віденської побіди 1683 р.», що його склав Іван Гушалевиц. Цей вірш був «виданий тоді ж для звеличання польського патріотичного свята», а Гушалевиц одержав за нього «з рук якогось польського патріотичного комітету мізерну премію» [7, т. 35, с. 8]. Ішлося про поезію «Воспоминане, посвященно Іоанну III Собескому, королю польському, освободителю Відня от турков дня 12 вересня 1663 в день двохсотлітнього ювілею, празднованного 11 і 12 вересня 1883 во Львові», в окреме видання якої (Л., 1883) було вміщено її польський переклад Костецького: «W dwusetną (200) rocznicę odsieczy Wiednia» (с. 18–22). Вірш був приурочений до розгрому османського війська у битві під Віднем об'єднаними польсько-австрійсько-німецькими військами під командуванням Яна Собеського, короля Речі Посполитої Польської і Литовської (під ім'ям Яна III) у 1674–1696 рр. (т. зв. Віденська відсіч); у складі його війська у битві брали участь українські козаки [6; 10].

У статті «“Король балагулів”: Антін Шашкевич і його українські вірші» (Записки НТШ. 1904. Т. 57. Кн. 1) Франко залічував Костецького до «патріотичної течії» в «українській школі у польській літературі». Зазначивши, що «принагідних складачів польсько-патріотичних віршів та пісень українською мовою було немало»

в 1830–1860-х рр. (Т. Падура, К. Ценглевич, М. Попель, Ю. Горошкевич, Б. Щуцький, Й. Б. Жендзяновський, Ф. Бляткевич), Франко додав: «В 50-их роках писав у тім самім дусі сполячений русин Платон Костецький» [7, т. 35, с. 118–119]. Щоправда, Костецький аж ніяк не був «принагідним складачем» віршів укр. мовою, адже їх у його доробку є чимало.

1 жовтня 1906 р. Франко звернувся до Костецького з листом (польською мовою), у якому повідомив, що, висвітлюючи в низці розвідок історію початків «галицько-руської» л-ри, дійшов до 1854–1855 рр. — часу появи у «руській» (українській) літературі Костецького — і прочитав річник «Зорі Галицкої» 1855 р., який на три чверті вийшов із-під його пера. Щоб «дати дещо докладнішу характеристику» його «праці того часу», прохав, «в інтересах історичної правди», відповісти на такі запитання: «1) Яке було Ваше становище в “Новинах” 1854 р. і що змусило Вас вийти з цієї редакції і перейти в редакцію “Зорі Галицкої”? 2) Яке було Ваше становище в цій редакції і яким був її кінець?» Також прохав пояснити, коли і з якою метою була написана його рукописна праця з «руського» (українського) питання, що зберігалася тоді в бібліотеці Оссолінських у Львові, чи вона є єдиним цілим (у ній згадувалася відсутня друга частина) і чи вона десь публікувалася. На думку Франка, це «річ, може, найглибша і найрозумніша з того, що написано про руське питання з польського боку». «Для мене, — зазначив Франко, — було б надзвичайно важливим знати, чи основні думки, висловлені у цій праці, сформулювалися у Вашій голові в 1854–5 роках (сліді їхні виразно помітні у тодішніх Ваших руських творах) і хто та як вплинув на таке їхнє формування?» Франко припустив, що на них позначився вплив творів польського письменника Зигмунта Качковського, а особливо драми Леонарда Совінського «Na Ukrainie» (1873; про події під час Січневого повстання 1863 р.). Урешті Франко застерігався: «Я розглядаю цю справу об'єктивно й умію (розуміється, зі свого, руського, становища) оцінити погляди, незгідні з моїми сьогоднішніми, але важливі для свого часу, породжені певною історичною тенденцією і такі, що в певних сприятливих умовах мають шанси на успіх» [7, т. 50, с. 295–296; цитую у своєму перекладі, оскільки переклад Н. П. Романової у Зібранні творів Франка у 50 томах недосконалий: так, фразу «poglądy <...>, spłodzone pewną historyczną tendencją» («погляди,

породжені певною історичною тенденцією», дослівно: «погляди, які є виплодом певної історичної тенденції», перекладено: «погляди, <...>, підсолонжені певною історичною тенденцією» [7, т. 50, с. 297]. І таких курйозів у перекладах Франкових текстів у Зібранні творів немало. — Є. Н.]. Відпис Костецького на цього листа невідомий.

Відповідальним редактором (1854 № 48 — 1855 № 1) і редактором (1855 № 2 — 1857) «Зорі Галицької» значився Николай Савчинський. За його редакторства газета стала «українською за духом і мовою», після того як її від другої половини 1850 р. редагували москвофіли Іван Гушалевиц, Богдан Дідицький і Северин Шехович [3, с. 116, 118]. У навершенні «Зорі Галицької» від москвофільства до українофільства є заслуга й Костецького, який редагував її разом із Н. Савчинським від грудня 1854 р. до вересня 1855 р., надав їй більше літературного характеру, підніс її рівень і наклад [14, с. 340]. У статті «Стара Русь» (ЛНВ. 1906. Т. 34. Кн. 6; Т. 35. Кн. 7, 9; Т. 36. Кн. 10–12), для написання якої Франко й звернувся із листовним запитом до Костецького, він зазначив: «при кінці 1854 р. настала криза в “Зорі Галицькій”, <...> Ставропігія, яка зрештою не була властительскою, а хіба вірительскою сеї газети, раптом усунула її редактора С. Шеховича і віддала часопись Миколі Савчинському та зложила новий редакційний комітет із людей зовсім іншого, виразно полонофільського духу (Платон Костецький) <...>» [8, с. 219]. Завдяки цьому Костецький став чільним автором часопису, що й відзначив Франко у розділі IV «Старої Руси», у якій подав розлогу **літературну та ідеологічну силуетку** цього діяча: «На перше місце в обновленій “Зорі Галицькій” виступає молодий, тоді 23-літній чоловік Платон Костецький. Його творами була заповнена більша половина річника “Зорі” з 1855 року, віршами й прозою, потрохи й публіцистикою» [7, т. 37, с. 97]. Широко зацитувавши прихильну характеристику, яку дав цьому письменникові «дописувателю з-під Балигорода» в «Зорі Галицькій» (1855. № 26), Франко від себе зазначив: «К[остецький] гикається, та проте й досі вважається в кружку львівських газетярів непоганим бесідником і не раз навіть декламує вірші» [7, т. 37, с. 97]. З приводу звістки «дописувателя з-під Балигорода» про те, що Т. Леонтович узяв Костецького з редакції «Nowin» і запровадив до «Зорі Галицької», Франко висловив припущення, що тодішній намісник Галичини Агенор Голуховський, пізнавши вдачу й погляди Костецького, «постарався умістити його в

“Зорі Галицькій”, яка досі була гніздом москвофільства, щоб при його помочі перемінити дух тої газети, а нею впливати на дух руської суспільності» [7, т. 37, с. 99].

У праці «Азбучна війна в Галичині 1859 р.» (Записки НТШ. 1913. Т. 114–116) Франко вже беззастережно твердив: «Досить несподівану диверсію зробив намісник Галичини гр. Голуховський, який із початком р. 1855, користаючи з фінансових клопотів руського видавництва “Зоря Галицька”, передав його редакцію молодому русинові Платонові Костецькому, який провадив її несповна рік нібито в народнім дусі та з тенденцією — не давати, ані не пускати нічого противного урядові та нічого противного Польщі й полякам. <...> редактором “Зорі Галицької” справді іменував Костецького <...> намісник Голуховський, запевнивши йому 25 зр. місячної плати з урядового фонду та полишивши йому весь дохід із пренумерати газети. Ставропігія, фактична властителька газети, не спротивилася сьому, друкарня друкувала число за числом, а інститут покривав усі кошти». Проте «вже в р. 1856 видавання “Зорі Галицької” обняв знов Ставропігійський інститут і провадив її далі кирилицею в церковнослов'янським напрямі» [7, т. 47, с. 630]. Франко звертав увагу лише на один бік проблеми — домовленість нових редакторів (Савчинського і Костецького) з поляками в особі Голуховського, яку сприймав упереджено й негативно, і це заважало йому бачити позитивні моменти цієї угоди для національно-культурного розвитку галицьких українців та обмеження впливу місцевих москвофілів. Савчинський і Костецький редагували «Зорю Галицьку» не «нібито в народнім дусі», а таки дійсно в народному дусі.

У статті «Стара Русь» Франко тенденційно схарактеризував діяльність Костецького у «Зорі Галицькій» 1855 р. «з чисто літературно-історичного становища», висвітливши «той ідейний підклад, який він силкувався своїми творами передати галицько-руській суспільності». За Франковими підрахунками, у 32 числах того річника, на яких нібито «обмежилася вся літературна діяльність Костецького в руській літературі» (насправді він писав і публікував твори українською мовою й пізніше), було вміщено «з різними підписами, псевдонімами й анонімами 11 прозових і 17 віршових творів його пера». Костецького як автора тих творів визначив сам Франко на основі їхніх суто лексико-синтаксичних особливостей: «Костецький пише

такою спеціальною мовою, якою в нашій письменстві ніхто ніколи, крім нього, не писав, і по ній можна відразу пізнати кожду статейку, написану ним». За Франковим здогадом, «він думає і говорить, очевидно, по-польськи і, пишучи, з трудом перекладає ту польщину на чужу йому руську мову. Стиль, будова речень, навіть лексика — все у нього польське, від біди підладжене до руських форм; браки лексики він заповняє або польськими словами, живцем переписаними на руські букви, або словами власної фабрикації, укованими без ніякого розуміння правил руського словотвору, або, нарешті, — і се власне найхарактерніше для його стилю — словами і формами, взятими з бойківсько-лемківського гірського діалекту, що не попали в письменство і виблискують у писаннях Костецького як ті діаманти <...>» [7, т. 37, с. 99–100]. Про те, що другої половини XIX ст. «почали в творах письменників родом із Лемківщини пробиватися сліди лемківського діалекту», що «бачимо їх у писаннях Платона Костецького», згадав Франко у статті «Літературна мова і діалекти» (ЛНВ. 1907. Т. 37. Кн. 2) [7, т. 37, с. 209].

На основі лексико-синтаксичних спостережень (явно недостатніх для переконливої атрибуції, бо того часу так могли писати й інші галицькі автори) Франко у статті «Стара Русь» констатував, що Костецькому належать такі прозові твори в «Зорі Галицькій» 1855 р.: «Жінка шляхотська», «Муж недібраний», «Дівча, хуста і кухоль горівки», «Дітько в австерії», «Школяр-ворожбит», «Перекинчик», «Придарки в путешествії», «Виписи з записок тямки моєї» (обидва незакінчені), «Александр Сергій Меншиков» — газетна характеристика російського дипломата, «Від редакції оповістка» (на с. 459) і «Степи», переклад уривку з Міхала Грабовського. За Франковою атрибуцією, у річнику 1854 р. змістив Костецький один свій вірш «Шабля атаманська», а в річнику 1855-го — 16 віршів: «Вірник», «Вірний чура», «Критика», «Прогулька», «Христос Воскрес», «Танець», «Був край», «Будь здоров», «Дума», «Воробець», «Вітцю на ім'янини», «Любіні і Христині, моїм сестрам», «Яворів», «Руський літерат», «Привбацькі липи», «Гори» [7, т. 37, с. 100–101]. Ця Франкова атрибуція потребує текстологічної верифікації щодо підтвердження або спростування авторства Костецького стосовно кожного твору.

Відтак Франко докладно переказав сюжет і зміст анонімого оповідання «Жінка шляхотска» (під такою назвою опубліковано

перші два розділи, інші мають назву «Жінка недібрана»), зауваживши: оповідання скомпоновано немудро, по зайвім вступі представляє женячку укінченого семінарста Сильвестра» [7, т. 37, с. 101]; «Взагалі оповідання малоінтересне, описи шаблонні, сцени з Мільцею неприродно сентиментальні, сцени в дворі слабо оброблені, та проте головний його інтерес для істориків літератури лежить у побічних обставинах», оскільки «річ діється в панщизняних часах»: «Д[обродій] Костецький малює панський двір і товариство, яке збирається в нім, як верству культурно й інтелектуально нижчу від тодішнього руського попівства» [7, т. 37, с. 102]. «Повістка» «Муж недібраний», яку Франко також розглядав із психологічного, соціального та частково національного погляду, теж «малює нам панщизняні часи, малює ті самі закутини нашого краю, що й попередня <...>. Але тут автор далеко глибше вникає в життєві конфлікти того часу і сміло розкриває їх болючі рани. До того жаден галицько-руський письменник не смів бути таким смілим у малюванні панщизняних надужить <...>. Костецький перший поставив справу ясно, назвав її так, як їй належалося» [7, т. 37, с. 103]. При тому «ані зав'язка, ані переведення, ані розв'язка повісті не виявляють нічого, гідного уваги. Психологія дуже примітивна, мотивування подій наївне <...>. І знов тут найбільша вартість повісті в принагідних сценах та описах, у яких бачимо мимовільні відгуки того, що автор сам бачив і чув у днях свого дитинства» [7, т. 37, с. 104–105]. Водночас «знання хлопів» у Костецького «поза звичайною ліберально-гуманітарною покривкою не було дуже глибоке» — за Франковим висновком, на погляд персонажа — богослова Константина, з яким солідаризується автор, «головною хибою селян за часів панщини була їх неморальність і найвищою задачею інтелігента-просвітителя було моралізування тих “знеобичаєних” людей — борони Боже, щоб при тім навіть моралізувати тих, що доводили селян до деморалізації» [7, т. 37, с. 106–107]. Розглядаючи «повістку» Костецького на основі власного літературного досвіду зображення взаємин інтелігенції та народу, Франко зробив закид: «Костецький не показує нам ніде ані одної проби, щоб котрий із його героїв інтелігентів заходив до хлопської хати, говорив щось розумне з селянами, потішав їх, не кажу вже, старався оборонити їх від насильства та знуцання <...>». Знов-таки кризь призму руху за емансипацію

жінок, що поширився у Галичині щойно від 1880-х рр., Франко критично оцінював прихильно виписаний у творі образ «патріархальної жінки» з її «панщизняною філософією»: «руське ніби інтелігентне жіноцтво малює д. Костецький усіма барвами своєї симпатії і притім як зовсім не розвинене етично, а властиво розвинене в тім крузі патріархальної сім'ї, який так дуже подобається авторові». Не схвалося від пильного Франкового ока й те, що Костецький «характеризує й інші складники панщизняної машини», як ось переконливо зображує «панського фактора Юдку, людину розумну, що <...> з вирахування держить себе спокійно і байдужно супроти всіх вопіючих неправд; щонайбільше дбає про те, аби використати ті неправди по змозі для власного зиску <...>» [7, т. 37, с. 107]. Що ж до спроби «змалювати головну пружину сеї машини — панів-дідичів», то тут Костецький «завагався» і далі констатації (у «Жінці шляхетській»), що дідич «у селянах бачить головний свій маєток та признається, що його добра сильно обдовжені», не пішов [7, т. 37, с. 108]. Звернув увагу Франко й на те, що в «повістці» «Муж недібраний» наявна, «може, найстарша в нашім письменстві проба — заставити поляків вести “салонове” балакання руською мовою» [7, т. 37, с. 109].

В інших прозових творах Костецький, за Франковим спостереженням, «пустився в минувшину», проте без успіху. «В казці “Дівча, хуста і кухоль згорівки” він оповідає досить недоладно, більше карикатурно, ніж правдиво про опришків, мабуть, із XVIII в., вплітаючи в зовсім нецікаві факти мук, різанин та знущань панів над опришками та опришків над панами відомі мандровані легенди про опришка, якого увільнила з-під шибениці дівчина, що заявила готовість іти за нього заміж, і другу про ватажка, що під шибеницею грає на сопілці, даючи тим знак своїм товаришам до нападу. Побутові сцени описані тут (болахівська корчма і гулятика в ній, карання опришка на станіславськім ринку) також занадто шаблонні і без вартості» [7, т. 37, с. 109]. За Франковою оцінкою, «ще менше вдатна і більше шаблонна ілюстрація “України козацької” п[ід] з[аголовком] “Перекинчик”, що малює давню Україну, козаків, турків, татар і ляхів у зовсім фантастичнім світлі». «Дітько в австерії» та «Школяр-ворожбит» — це «дуже немудрі школярські анекдоти», «в сфері таких самих анекдотів обертаються» незакінчені «Придарки в путешествіях» і «Виписи з записок тямки моєї»,

яким «не пощастило вийти поза мученицькі часи автора і за солодку ідиллю старопопівського життя» [7, т. 37, с. 109–110].

У розділі V «Старої Руси» (цей розділ, як і розділ VI, не передруковано ні в Зібранні творів, ні в «Показчику купюр») Франко схарактеризував «вірші Костецького»: «Вони цікаві не з літературного погляду, бо їх літературна вартість мінімальна; їх інтерес чисто психологічний: як уявляв собі автор руську минувшину, що розумів під руським патріотизмом, про яку діяльність думав і яким громадським чи національним ідеалам відповідали ті мрії?» У Франковому сприйнятті, «в віршах Костецький наскрізь котурновий і шаблонний, наскрізь неясний і нещирий». Що хотів сказати автор поемою «Казка о вірнику Дашку» (першодрук у «Зорі Галицькій», передрук у зб. «Поезії», 1862), «годі зрозуміти». Франкові «видається <...> безсумнівним», що «безпосередній імпульс до її написання вийшов» од поеми «Конюший» Б. Дідицького: «Те саме романтично-фантастичне тло, той сам руський князь, що живе в замку, копійованім на взір німецьких Ritterburgen [замків (нім.). — Є. Н.] і має право сам на власну руку провадити війну, той сам помпатично ненатуральний спосіб говоріння і ті самі дитинячо-наївні поступки». Водночас між поемами є й відмінності: «Князь Дідицького — се ніби русин, хоч стоїть під польським володінням і кінчить тим, що воює правдивих руських патріотів, як другий Константин Острожський ватаги Косинського. Польща і єзуїтизм — се два видні вороги, против яких звертається, хоч дуже недоладно, вістря поеми Дідицького. Поема Костецького не звертається нікуди; автор хоче змалювати безтенденційно історію трьох людей — князя, княгині і Дашка і звичаєм усіх епігонів із одної крайности впадає в другу, з патріотичного бомбасту в плоско-сантиментальне балакання, що через свою незручність декуди межує з порнографією, та кінчиться зовсім недоладно склееною, але тріскучою катастрофою. Брак обсервації життя, дивовижна психологія і фантастичне оточення — ото спільні прикмети обох поем» [9, кн. 11, с. 236]. За Франковим спостереженням, «Міцкевич і Словацький дали слабкий відгук у поемі Костецького», а на вірші вплинув «Залеський з його шаблонним козацтвом і Січчю» [9, кн. 11, с. 238]. Вірш «Шабля атаманська», написаний 1854 р. й тоді ж уперше надрукований у «Nowinach», а відтак у «Поезіях» 1862 р., завершується тугою лірника за героїчним козацьким минулим і

сумом від того, що козаки перетворилися на гречкосіїв. Франко, однак, доскіпувався: «Чого властиво горе лірникові? Чи того, що козак жонатий і оре землю, чи чого иньшого, автор не пояснює». «Думку, промовчану в “Шаблі атаманській”», виявнює «ярко політичний “Приказ Петра Великого”» [9, кн. 11, с. 239]: «Автор, видно, читав Міцкевичів “Petersburg”, а може, й Шевченків “Сон”, та з сеї лектури не виробилося ніщо живе; він повторяє вивчені фрази і додає власні, а властиво загальні тоді серед поляків шаблони про московську захланність і про “заповіт Петра Великого”». «Та який вихід?» — ставив питання Франко й зауважував, що «у віршах, писаних 1854–55, не бачимо його ще виразно». У вірші «Був край» (Зоря Галицка. 1855), за Франковим здогадом, символічно опоетизовано «давню Польщу», без прямого називання її. «Аж у збірці 1862 р. він висловляє ті самі думки виразніше в відомій вірші, покладеній на чолі збірки, вірші, що одним махом надала досить малозначному дилетантові на полі руського і польського письменства марку типовости, зробила його репрезентантом чогось такого, що поляки вважали зовсім натуральним і простим, а в що русини ніяк не хотіли повірити» [9, кн. 11, с. 240]. Йшлося про зацитований далі вірш «Наша молитва» (першодрук: Dziennik Literacki. 1861. № 39. 17.V. S. 312; зб. «Poezyi», 1862. С. 1–2; в обох публікаціях без присвяти Т. Ленартовичу). У ньому Костецький виразно виявляв свою свідомість «Gente Ruthenus — Nazione Polonus» («З роду русин, за національністю поляк»), обстоюючи польсько-українсько-литовську єдність у кордонах 1772 р.: «Во ім'я Отця і Сина — / То наша молитва. / Яко Тройца, так єдина — / Польща, Русь і Литва! // Світят кров'ю побратані / Три роди великі, / Як тройсвічник на Йордані / У руках владикі. // <...> // Єдна в Бога Королева / Молится за нами / З Ченстохови, Почаєва / І з-над Острой Брами. // Єднов ми жием надієв, / Вспільная нам слава, / Всім зарівно милий Київ, / Вільно і Варшава» [12, с. 1–2).

Цей вірш Франко трактував як знаковий і характеристичний, але в негативному сенсі: «Виступ Костецького з тою віршою в 1862 р. був, можна сказати, історичним моментом, одиноким у своїм роді. Він випав <...> у хвили, коли в Варшаві йшли кроваві демонстрації, а еміграційні організації та агенти щосили перли до вибуху повстання. Молитва Костецького докинула жару до того огнища. Вона була не висловом індивідуального почуття чи бажання автора, але висту-

пила як маніфест, як народний гімн якоїсь руської громади, як поетична стилізація віри й надії якогось загалу. Поляки <...> не бачили і не хотіли бачити, що Костецький зі своїм гімном стояв сам у руській суспільності, а властиво тоді, коли римував його, стояв уже геть поза її межами» [9, кн. 11, с. 241]. Стверджуючи, що «єдність Польщі, Руси і Литви» не могла бути «ніякою програмою на майбутнє», Франко зауважив, що «Костецький навіть не пробував поглянути на свою догму з того програмового боку» [9, кн. 11, с. 242].

Далі Франко перейшов до стислої оцінки **публіцистичних публікацій** Костецького: «Для майбутнього історика галицької культури буде, може, цікаво слідити за тим, як Костецький у своїй публіцистичній діяльності звільна затрачував усі сліди реального розуміння руських відносин і щораз глибше вгризався в сферу нетерпимости, йдучи тут свідомо чи несвідомо за великою юрбою польської інтелігенції, самолюбної, безкритичної та склонної до видавання категоричних осудів так само безпідставних, як уся філософія молитви Костецького» [9, кн. 11, с. 242]. Покликуючись на «рукописний меморіал про справу руську» Костецького, написаний, на думку Франка, десь на початку 1860-х рр. (його загальну частину він розшукав у тодішньому рукописному відділі бібліотеки Оссолінських у Львові, під № 3063 [7, т. 37, с. 98]), Франко зазначив, що в ньому «бачимо сліди досить ясного розуміння сеї справи. Він переконує поляків (уже тоді!), що русини — се не сира етнографічна маса, з якої можна виліпити що кому подобається, і що хоча вони ще не “нація”, то все-таки мають усі елементи, потрібні для її витворення. Він дуже влучно критикує поступування поляків з русинами, утиски руського люду в часі панщини, згідні та провокаційні відносини польських дворів до руського духовенства. Але виходу з того положення він уже не бачить, серед руських “партій” (він знає їх лише дві, “св. Юр” і “Молоду Русь”) він не бачить елемента, на якому могла б опертися понофільська політика» [9, кн. 11, с. 242–243].

У розділі VI статті «Стара Русь» Франко у власному українському перекладі зачитував з того самого рукопису Костецького уривок п. н. «Sprawy obrzędowe», присвячений діяльності Іполита Володири Терлецького в Галичині [9, кн. 12, с. 373–374].

У «Нарисі історії українсько-руської літератури» в розділі «XXXIX. 50-ті роки в Галичині» «із діячів, що тільки принагідно

доторкнулися Східної Галичини і руської справи в 50-тих роках», названо «Плятона Костецького, що в р. 1856 [насправді 1855. — Є. Н.] був редактором “Зорі Галицкої” і помістив у ній декілька оповідань із лемківського життя та декілька віршів, і видав томик віршів польськими буквами, та починаючи з 60-тих років зробився польським патріотом і публіцистом із шовіністично-польським характером» [7, т. 41, с. 300]. Далі в розділі «XLII. 60-ті роки в Галичині» Франко зауважив, що альманах «Зоря Галицкая jako альбум на год 1860» (Л., 1860; видавець Б. Дідицький) «стрітвся з досить гострою критикою з боку Плятона Костецького за його нібито москвофільські тенденції, хоч таких тенденцій у нім не було, але була дуже виразно зазначена тенденція руського сепаратизму від традиції історичної Польщі» [7, т. 41, с. 310].

У статті «Стара Русь» Франко насвітлив один бік історичної і повсякчас актуальної проблеми українсько-польських відносин. З іншого боку, інтенції «Нашої молитви» Костецького тою чи тою мірою періодично виявнювалися у боротьбі провідників українського народу за його національне самоствердження: найперше в апостольстві українсько-польської згоди й культурної співпраці, з яким виступив у Львові 1882 р. Пантелеймон Куліш, відтак у народовській політиці «нової ери», яка відкрила в Галичині нові можливості для культурного й політичного розвитку всього українства; згодом на початку ХХ ст. — у воєнному союзі Петлюри та Пилсудського, а в 1990–2010 рр. — у підтримці української незалежності з боку Польщі та Литви, їхньому сприянні демократичним і ліберальним процесам в Україні та її зближенню з Європейським Союзом. І в сьогоднішніх геополітичних реаліях, унаслідок загроз із боку імперської Росії, ці інтенції до українсько-польсько-литовської, та й ширше — прибалтійської єдності та співпраці залишаються актуальними як ніколи.

Загалом же таких, як Плятон Костецький, українських письменників, зорієнтованих на українсько-польську державну й етнічну єдність, чи таких двомовних речників українсько-польського культурного єднання, як Павлин Свенціцький (Павло Свій), галицько-український літератор з наддніпрянських (правобережних) поляків, були одиниці. В умовах обопільних національно-визвольних змагань більшість галицько-українських письменників ХІХ — першої половини ХХ ст. вибирала національно акцентовану українську позицію.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бібліотека Івана Франка : науковий опис : у 4 т. / наук. керівник проекту Г. Бурлака. — К. : Критика, 2010. Т. 1; К., 2015. Т. 2.
2. Галицко-русская библиография XIX-го столѣтія, дополненная русскими изданиями, вышедшими въ Венгріи и Буковинѣ. 1801–1886 / Составиль Иванъ Ем. Левицкій. — Львовъ : Изданіе автора, 1895. — Т. 2.
3. Галушко М. Зора Галицка / М. Галушко // Українська преса в Україні та світі XIX–XX ст. : Історико-бібліографічне дослідження. — Л. : Оріяна-Нова, 2007. — Т. 1 : 1812–1890 pp.
4. Нахлік Є. К. Творчість Юліуша Словацького й Україна. Проблеми українсько-польської літературної компаративістики / Євген Нахлік. — Л., 2010;
5. Піяй С. Політика Агенора Ґолуховського щодо галицьких українців у 1866–1868 роках та її наслідки / Станіслав Піяй // Вісник Львівського університету. Серія історична. — 2002. — Вип. 37/1;
6. Сікора Радослав. Крилаті гусари Яна Собеського / Радослав Сікора ; Пер. з пол. — К. : Дух і Літера, 2013.
7. Франко І. Збір. творів : у 50 т. / Іван Франко. — К. : Наук. думка, 1976–1986. — Т. 1–50; Франко І. Додаткові томи до Зібрання творів у п'ятдесяти томах / Іван Франко. — К.: Наукова думка, 2008. — Т. 51–53; 2011. — Т. 54.
8. Франко І. Покажчик купюр : (до Зібрання творів Івана Франка у п'ятдесяти томах) / Іван Франко. — К. : Наук. думка, 2009.
9. Франко І. Стара Русь / Іван Франко // ЛНВ. — 1906. — Т. 36. — Кн. 11, 12.
10. Чухліб Тарас. Відень 1683 : Україна в боротьбі за «золоте яблуко» / Тарас Чухліб. — К. : КЛІО, 2012;
11. Kostecki Platon // Bibliografia literatury polskiej. Nowy Korbut. — Warszawa, 1969. — [Т.] 8 : Romantyzm. Hasła osobowe: K–O;
12. Kosteckij P. Poezyi Platona Kosteckoho. — Lwów : Nakładom Karola Wilda, 1862.
13. Świątek A. «Lach serdeczny» Jan Matejko a Rusini / Adam Świątek. — Kraków : Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013.
14. Tyrowicz M. Kostecki Platon / Marian Tyrowicz // Polski Słownik Biograficzny. — Wrocław; Warszawa; Kraków, 1968–1969. — Т. 14.